

משנה
תורה
להרמב"ם
עם פירוש
הרמב"ם המאיר

עבודה
קרבנות
טהרה
נזיקין
קנין
משפטים
שופטים

מדע
אהבה
זמנים
נשים
קדושה
הפלאה
זרעים

As of Adar 5770 the following Halachos have been published:

Hilchos Yesodei HaTorah*

Hilchos Teshuva

Hilchos Shofar

Hilchos Avodos Yom HaKippurim*

Hilchos Shvisas Osor*

Hilchos Korban Pesach

(*also available in Hebrew/English)

If you are interested in purchasing an eSefer please visit our website
<https://sites.google.com/site/rambamboston/volumes-in-print>

Or visit your local bookstore

Or visit Israel Bookshop Publications at:
<http://www.israelbookshoppublications.com/>

מכון מורשת הנשר הגדול
ה'תשס"ז 2007

כל הזכויות שמורות
למכון ו/או הרב מאיר הורוויץ
All International rights reserved

ת.ד. 43033 ירושלים
טלפון: 02-6510735
פקס: 02-6512950

עורך ראשי:

הרב מאיר אלטר הלוי הורוויץ

סגן עורך:

הרב יצחק מאיר ווייס

חברי מערכת:

הרב דוד גוטליב

הרב אברהם הרשון

הרב משה זינגר

הרב אביאל חיים חורי

הרב דוד פינק

הרב ישראל משה רינגל

עריכה ומפתחות:

הרב אביאל חיים חורי

הרב ישראל בלומנטל

הרב מ. פפוביץ

ש. בריסקמן

עיצוב כריכה ושערים:

י. הירש

לוחות:

י. גולד

עבודה

קרבת

טהרה

נזיקין

קבין

משפטים

שופטים

מדע

אהבה

זמנים

נשים

קדושה

הפלאה

זרעים

ספר

משנה תורה

הוא

היד החזקה

לנשר הגדול

רבינו משה בן מימון זצ"ל

עם השגות הראב"ד זצ"ל
ופירושי המגיד משנה, מסף משנה ולאום משנה

ועם פירוש

דמב"ם המאיר

מיוסד על פי שיעורי

הגאון רבי מיכל זילבר שליט"א

פעיה"ק ירושלים תובב"א

הקדמה

הלכות יסודי התורה. יש בכללן עשר מצוות, שש מצוות עשה, וארבע מצוות לא תעשה. וזהו פרטן:

פירוש רמב"ם המאיר

ספרו הראשון של הרמב"ם מתוך י"ד ספריו [שעל שמם נקרא הי"ד החזקה] נקרא 'ספר המדע', מלשון ידיעה. הספר הראשון, כולל כל המצוות שהן עיקרי דת משה, אותן צריך האדם לידע בתחילת הכל. כגון יחוד שמו ב"ה, ואיסור עבודה זרה.

הרמב"ם פותח כל ספר בפסוק מכתבי הקודש, ואת ספר מדע הוא פותח בפסוק מתהילים (לו, יא'), משך חסדך לידעיך וצדקתך לישרי לב. כאן רמז הרמב"ם את תוכנו של הספר, שהוא המדע והידיעה. ורוד המלך התפלל משוך חסדך לידעיך, לאלו היודעים אותך. וצדקתך לישרי לב, כי ידיעת ה' מיישרת לבו של אדם.

ספר מדע מתחיל בהלכות יסודי התורה. ובצדו מודפס פירוש המכונה 'המפרש', המפרש כל מלה ברמב"ם, אולם לא נודע מיהו מחברו של פירוש זה.

בהלכות יסודי התורה, נכללות המצוות שהם עיקרי התורה ויסודותיה. שאם לא תתאמת אצל האדם מציאות ה', ושהבורא יתברך יודע מעשי בני אדם, לא תהיה לו האמונה בתורה. ולכן מי שלא מודה במציאות ה' נקרא כופר בעיקר, וכדלהלן (בסוף הלכה ו), מפני שהאל יתברך הוא עיקר הכל.

ועיקר הדת הוא: א; לידע שיש שם אלוך שהוא ברא העולם, ב; שאין אלוה אחר מלבדו חלילה. תחת שתי מצוות אלו נכללים ענין מעשה בראשית ומעשה מרכבה, אותם יבאר הרמב"ם (פ"ב הי"א). ביאור פרטי מעשה בראשית ומעשה מרכבה וההבדלים ביניהם להלן (פ"ג ופ"ד).

ביאר המפרש הטעם שכלל הרמב"ם את ענין מעשה בראשית ומעשה מרכבה בתוך ידיעת שתי מצוות אלו, משום שמדיעת מעשה בראשית ומעשה מרכבה, יודע האדם ראיות על מציאות הבורא ושהוא לבדו ראשון ויסוד לכל. ולאחר שתתאמת בליבו של האדם מציאות הבורא ושאינ כמוהו בעולם, ראוי לאהבו וליראה ממנו ולקדש את שמו ולשמוע משלוחיו הנביאים, וכל הפרטים הנכללים בהלכות יסודי התורה.

הטעם שקרא הרמב"ם לספרו 'ספר המדע', כתב המפרש משום ששם נכללו כל המצוות התלויות במחשבה במדע ובדעות. ומכיון והתחיל לפרש את המצוות שבין אדם למקום, לכן התחיל בהלכות יסודי התורה, כי המצוות הנכללות כאן הן עיקר התורה ויסודותיה, ובכלל זה מעשה בראשית ומעשה מרכבה, שהוא לדעת את הידיעה העיקרית שיש מי שכרא את העולם ואין אחר זולתו, ומכח ידיעות אמיתיות אלו מתחייבות שאר המצוות הנכללות בהל' יסודי התורה.

הלכות יסודי התורה יש בכללן עשר מצוות. שש מצוות עשה וארבע מצוות לא תעשה וזהו פרטן.

(א) לידע שיש שם אלוה. (ב) שלא יעלה במחשבה שיש שם אלוה אחר זולתי ה'. (ג) ליחדו. (ד) לאהבו. (ה) ליראה ממנו. (ו) לקדש שמו. (ז) שלא לחלל שמו. (ח) שלא לאבד דברים שנקרא שמו עליהם. (ט) לשמוע מן הנביא המדבר בשמו. (י) שלא לנסותו. וביאור כל המצוות האלו בפרקים אלו.

פירוש רמב"ם המאיר

(א) לידע שיש שם אלוה. שנאמר (שמות כ, ב') אנכי ה' אלוקיך. בספר המצוות מונה אותה במצוות עשה א' ³. ובספר החינוך במצוה כ"ה ⁴. להלך בהלכה יבואר האם המצוה היא להאמין או לדעת, והחילוק ביניהם.

(ב) שלא יעלה במחשבה שיש שם אלוה אחר זולתי ה'. שנאמר (שמות ב, ג') לא יהיה לך אלקים אחרים על פני. זו מצוה לא תעשה. בספר המצוות מונה אותה במצוה לא תעשה א' ⁶. ובספר החינוך במצוה כ"ו ⁷.

(ג) ליחדו. שנאמר (דברים ו, ד') אלוקינו ה' אחד. בספר המצוות עשה ב' ⁹. ובספר החינוך במצוה תי"ד ¹⁰.

(ד) לאהבו. שנאמר (דברים ו, ה') ואהבת את ה' אלוקיך. בספר המצוות עשה ג' ¹². ובספר החינוך מצוה תי"ח ¹³.

(ה) ליראה ממנו. שנאמר (דברים ו, יג') את ה' אלוקיך תירא. בספר המצוות עשה ד' ¹⁵. ובספר החינוך מצוה תל"ב ¹⁶.

(ו) לקדש שמו. שנאמר (ויקרא כב, לב') ונקדשתי בתוך בני ישראל. בספר המצוות עשה ט' ¹⁸. ובספר החינוך מצוה רצ"ו ¹⁹.

(ז) שלא לחלל שמו. שנאמר (שם) ולא תחללו את שם קדשי. בספר המצוות לא תעשה ס"ג ²⁰. ובספר החינוך מצוה רצ"ה ²¹.

(ח) שלא לאבד דברים שנקרא שמו עליהם. שנאמר (דברים יב, ד') לא תעשון כן לה' אלוקיכם. בספר המצוות לא תעשה ס"ה ²³. ובספר החינוך מצוה תל"ז ²⁴.

(ט) לשמוע מן הנביא המדבר בשמו. שנאמר (דברים יח, טו') אליו תשמעון. בספר המצוות עשה קע"ב ²⁶. ובספר החינוך מצוה תקט"ז ²⁷.

(י) שלא לנסותו. שנאמר (דברים ו, טז') לא תנסו את ה' אלקיכם כאשר ניסיתם במסה. בספר המצוות לא תעשה ס"ב ²⁹, ובספר החינוך במצוה תכ"ד ³⁰.

וביאר כל המצוות האלו בפרקים אלו;

כסף משנה

פירוש

א. יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון. מלת שם שכתב כאן רצינו אינו מורה על מקום שהוא יתעלה אין לו מקום אבל מלת שם פה היא כפ"א רפה נלשון ישמעאל. ודומה לזה מ"ש צפרק ג' מהלכות משונה. ג' הם הנקראים אפיקורוסים האומר שאין שם נבואה כלל ואין שם מדע. וצפרק ה' מהלכות מעניות יש שם ימים וכו'. ועוד יש לפרש פה מלת שם לומר שהוא יתעלה נמצא בכל מקום כדכתיב מלא כל הארץ כבודו:

פרק ראשון

א. יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון,

א. יסוד היסודות ועמוד החכמות וכו'. כשתצונן ארבע מילות שצתחילת תיבות אלו תמלאם יכו"ה. ואפשר שהגאון ז"ל כוונתו היתה לזכור השם המפורש צרמז צתחילת חיבור זה. והודיענו שצתחילה חייב אדם לידע שיש שם אלוה מלוי. פירוש מלוי מחויב המליאות. ואמר מלוי ולא זכר לו תאר אחר זולתי המליאות. לפי שכל דבר שנראה לידע מהותו, לא נדע אותו אלא מנצולו, והקב"ה אין לו גבול, שהגבול הוא המורכב מן הסוג

פירוש רמב"ם המאיר

א. יסוד היסודות ועמוד החכמות. ראשי התיבות של ד' מילים אלו, הוא שם הוי"ה (בשם המפורש). ואפשר שהרמב"ם רצה לפתוח את חיבורו ברמז לשמו יתברך. וכדרך שפותחים בקידוש ליל שבת באמירת יום השישי ויכולו השמים, שהוא ראשי תיבות שם הוי"ה. המלה 'יסודות', מופיעה בפירוש המשניות לרמב"ם בסנהדרין פרק חלק, שם כתב שעיקרי דתנו ויסודותיה הם שלושה עשר. וכוונת 'יסוד היסודות', שהיסוד הראשון מיי"ג היסודות הוא לידע שיש שם מצוי ראשון, דהיינו ידיעת ה', שהוא בורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה עושה ויעשה כל המעשים, ועל יסוד זה בנויים שאר יסודות האמונה. ומה שהוסיף ועמוד החכמות, כוונתו למעשה בראשית ומעשה מרכבה, שהעמוד שלהם הוא הידיעה שיש שם מצוי ראשון. לידע שיש שם מצוי ראשון. כלומר, קדמון לכל הברואים וראשון לכולם, שלא הקדים אותו שום דבר מפני שהבורא ית' אין לו תחילה שקודמת לו. הכסף משנה פירש שהוא ית' נמצא בכל מקום, כלשון הפסוק בישעיה (ו, ג') מלוא כל הארץ כבודו, שגדולת השם יתברך ניכרת בגלגלי מעלה. ואף שלשון הרמב"ם הוא 'שם', אין כוונתו חלילה על מקום מסוים, שהרי מלא כל הארץ כבודו, רק משום שהתיבה 'שם' משמשת בלשון ערבי כמו אות פ"א רפה. ויש שפירשו ש'שם', בשמים ניכרת גדולתו יותר ע"י גלגלי מעלה, אך ודאי שמלכותו בכל משלה. המפרש על הרמב"ם הסביר ש'מצוי', פירושו מחוייב המציאות. ולפי שכל דבר שנרצה לדעת את מהותו לא נדע אותו אלא מגבוליו, כלומר ע"י שיודעים את גבולותיו. ומכיון שהקב"ה אין לו גבול שהוא איננו בעל תכלית, לכן אין לייחס לבורא יתברך תארים אחרים, כיון שכולם הם בעלי גבול. נידון עמוק זה נחלקו בו החוקרים האלוקיים הקדמונים, ודעת הרמב"ם במורה נבוכים שכל התארים המיוחסים לבורא ית' בכתבי הקודש או בדברי חז"ל, הינם על דרך שלילת התואר. דהיינו שאם אומרים שהוא חכם הכוונה שהוא עצמו החכמה וכו'. יש לעיין מהו יסוד המצוה של האמונה במציאות ה', האם להאמין במציאות ה' בלי חקירה והבנה, או שיש מצוה לדעת, כלשונו של הרמב"ם כאן. גם בהלכה ו' כתב שידיעת דבר זה מצוה עשה, משמע שצריך לדעת על ידי בירור וחקירה. אבל בספר המצוות (עשין כא?) כתב שהמצוה הראשונה

פירוש

הקרוב וההזדל. והקצ"ה אין לו סוג שיכלל תחתיו, לפיכך לא נוכל להשיג מהותו אלא נאמר שהוא מלוי ומליאותו היא מהותו ואינה תוספת על מהותו. ואחר שנאמר שהוא מלוי, נאמר שהוא ראשון כלומר שלא קדמו שום דבר מפני שאין לו תחילה ולא עילה.

פירוש

והוא ממציא כל נמצא וכו'. זה מורה על חידוש העולם כולו. כלומר שכל הנמצא מן המלאכים ומן הגלגלים ומן העולם השפל הוא חדש, והוא ממציא כל נמצא, וכל הנמצאים והקצ"ה הוא עילתו והוא שהמליאו מן הכעדר הגמור, ואין לנו ראשון שלא קדמו שום דבר שצטולם, אלא הקצ"ה לצדו.

פירוש רמב"ם המאיר

היא הציווי אשר ציוונו 'להאמין' האלוקות, הוא שנאמין שיש שם עילה וסיבה ופועל לכל הנמצאות, והוא אומרו ית' אנוכי ה' אלוקיך. משמע, שבאמונה גרידא סגי.

וידוע, שאת ספר היד החזקה הנמצא לפנינו, כתב הרמב"ם בלשון הקודש. אבל שאר ספריו וכתביו כולל ספר המצות, נכתבו בלשון ערבית ותורגמו ללשון הקודש. כל המתרגמים שתרגמו מערבית, כתבו 'להאמין'. אבל בספר מצודת דוד [ביאור טעמי המצוות להרב"ז] דן בזה וכתב שהמצוה היא 'להאמין ולדעת' שיש אלוק מצוי שהמציא כל הנמצאות בחפצו הפשוט וברצונו המוחלט. כלומר, גם להאמין בדרך אמונה פשוטה, אבל גם בדרך החוקרים, אשר הביאו מופתים חזקים וראיות ברורות לְאִמַת מציאותו ית', ובראשם הרמב"ם ז"ל. כוונתו לספר מורה נבוכים. והוסיף שזו היא הידיעה האמיתית, ולכן הרמב"ם כתב בתחילת משנה תורה "יסוד היסודות ועמוד החכמות 'לידע' שיש שם מצוי ראשון", ולא כתב להאמין, כי עיקר המצוה היא הידיעה. כי השכל והדת שני מאורות הם. השכל להוכיח את מציאות ה', והדת להאמין במציאות ה'.

בספר מצוות גדול (סמ"ג) כתב שמצות עשה היא להאמין. ובביאורי המהרש"ל לסמ"ג כתב שצריך את שניהם, אמונה וקבלה. אמונה גרידא, שכך גדל וחונך מנעוריו שיש מציאות ה', אין יוצא בה ידי חובה, אלא כששמע וקיבל בליבו המופת על הראיה, כמו שמביא שם הסמ"ג מרבנו סעדיה. ובספר הנצחון כתב שאין אדם יוצא באמונה אלא אם כן למד והתבונן בחיוב ידיעת ה'. ומכל מקום אין לסמוך על המופת לבד, אם לא שיהא אמונה תקועה בליבו, ואז מספיקה הראיה. ואם האדם באמת מאמין בליבו, הראיות משלימות את מה שקבוע ותקוע בליבו. והאריך בזה המהרש"ל. ומבואר שעיקר קיום המצוות הוא על ידי הידיעה, אך היא יכולה לבוא רק אצל מי שהאמונה תקועה בליבו.

בספר קנאת סופרים על ספר המצוות להרמב"ם כתב גם הוא, שכוונת הרמב"ם באומרו יסוד היסודות ועמוד החכמות, לשני הדברים. יסוד היסודות היינו האמונה, ועמוד החכמות זה הידיעה על ידי מופת, שיש מצוי ממציא כל הנמצאים.

והוא ממציא כל הנמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם כלומר החלל שביניהם. לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו. כלומר, כל מה שנמצא בבריאה מן המלאכים ומן הגלגלים ומן העולם השפל, הכל חידוש הבורא ית', והוא המציא את הכל מן ההעדר הגמור. וזה לשון המדרש (דברים רבה ב, כח^ב): והשבֹּת אל לבבך כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד, ואפילו בחללו של עולם. וזה מה שאמר הרמב"ם שמים וארץ ומה שביניהם.

פירוש

ודע שהעיקרים שאנו לריכים להאמין בהם זידיעת הצורה, הרצעה עיקרים. והם שהוא מלוי, ושהוא אחד ושאינו גוף ולא כח צגוף. ושהעולם חדש ושהקצ"ה ושלשה העיקרים הראשונים כבר זכרו להם הפילוסופים ראיות ברורות.

והעיקר הרביעי נחלקו בו ולא נמצאו בו מופתים, לפיכך ראוי שנאמין בו מדרך הקבלה. והראיות שזכרו אותם הפילוסופים על שלשת העיקרים הרבהאצל ידיעתן על צורין לריך הקדמות רבות חזמן ארוך. אצל ראיתי לזכור מופת אחד או שנים על כל עיקר מהשלשה כדי שיהיה סעד וחזוק למצין. ואע"פ שאנו חייבין להאמין בכל אלו הדברים מלד הקבלה ולא יהיה בלבונו ספק בהן. כשנשמע מופת על אחד מאלו העיקרים יסמך הלצ בו ותחזק ההאמנה, כמו שהאמין בשני מופתים האמנתו חזקה מן המאמין צמופת אחד והמאמין בשלשה יתר מן המאמין בשנים.

דבר ידוע שדבר שאינו גוף ולא כח צגוף לא נוכל להשיגו אלא ממשעיו ופעולותיו. הצינונו בזה. הגלגל מלאנו שהוא סובב תמיד נאמר שזה הגלגל אינו יולא משני פנים או שהוא הווה ונפסד או לא. אם הוא הווה ונפסד ממלאו אחר ההעדר, הוא האל ית' והוא מלוי מחויב המליאות לא גוף ולא כח צגוף שאם היה ממלאו גוף הגוף גם כן מורכב וכל מורכב יש לו עילה ועילתו אם היא מורכבת חזר הדין. לפיכך לא יכלה לממלא שאין לו עילה והוא האל ית'. וגם ממלאו אינו דבר אפשרי שהאפשרי יש לו עילה וכל שיש לו עילה אינו מחויב המליאות, הלכך א"א שיהיה ממלאו העולם אלא מלוי מחויב המליאות. ואם אינו הווה ונפסד הרי הוא מתנועע תמיד וכל מתנועע יש לו מניע. ואם מניעו גוף הרי גוף גם כן מתנועע צעת שיניע, הלכך יהיה מניעו לא גוף ולא כח צגוף. הרי נתבאר על שני הפנים שיש שם מלוי מחויב המליאות הוא שצרח הגלגל וכל מה שצחוכו או המניע הגלגל והוא עילתו על דעת הפילוסופים. חה המלוי המחויב המליאות אי אפשר שיהיה שנים או יתר על שנים שאם היו שנים כל אחד מהם מחויב המליאות ואין אחד מהם עולה לשני יהיה להם דבר שנשתתפו בו, ויהיה כמין הכולל למה שתחתיו ויהיה להם דבר שנפרד בו

פירוש

האחד מחברו ודבר שנשתתפו בו חוץ מדבר שנפרדו בו, יתחייב מזה שיהיה כל אחד מהם מורכב משני עניינים ומחויב המליאות הוא פשוט ומחויב המליאות הוא פשוט פשוט חמיתי לא מורכב הילכך לא יהיה אחד מהם מחויב המליאות. ואחר שנתבאר שמחויב המליאות א"א שיהיה מחובר משני עניינים יתחייב מזה שא"א שיהיה גוף שהגוף מורכב מגולם ולורה וישתתף עם שאר הגופים צענין הגופניות.

מופת אחר. דבר ידוע שהעולם מלוי וכל המלויים לא ילאו משלשה חלקים, או כולם הויים ונפסדים. או כולם אינם הויים ונפסדים. או מקלסת הווה ונפסד ומקלסת אינו הווה ונפסד. א"א שיהיו כולם הויים ונפסדים שאם כן יהיה כל מלוי אפשר לו ההווה והנפסד. והאפשרות צמין אי אפשר שלא יהיה, יתחייב שיפסיד כל מלוי. ואם יפסדו כולם, לא יהיה דבר מלוי והרי אנו מלויים ורואים דברים רבים מלויים. החלק השני שאינם כולם הויים ונפסדים גם כן שקר שהרי אנו רואים מלויים רבים הויים ונפסדים. נשאר החלק השלישי שיהיה מקלסת אינו הווה ונפסד והדבר שאינו הווה ונפסד אם יש לו עילה, אע"פ שעילתו מחויבת המליאות הוא אפשרי המליאות לפיכך תהיה העילה ההיא מחויבת המליאות. היולא מזה המופת שמאחר שיש שם דברים הויים ונפסדים ודבר שאינו הווה ונפסד עילה להווה ונפסד והעילה אם יש לה עילה תהיה אפשרית חה לא ימשך לאין קץ אלא צסוף וכלה לעילה שאינה הווה ונפסדת ואין לה עילה והיא מחויבת המליאות והוא האל ית'. וכבר התבאר שמחויב המליאות אי אפשר שיהיה גוף גם לא יהיה כח לגוף שכח הגוף כלה בצליון הגוף ומחויב המליאות לא יכלה. הרי נתבאר שלשת העיקרים והם. שהוא מלוי. ושהוא אחד. ושאינו גוף ולא כח צגוף. והעיקר הרביעי והוא שהעולם חדש לא נמצא עליו מופת חמיתי לפיכך אנו מחויבים שנאמין בו מדרך הקבלה קבלת הנצואה שהנצואה למעלה מן המופת, ולפיכך אמר שמיסודי הדת לידע שיש שם מלוי ראשון הוא ממלאו כל נמצא, ואחר שנאמין שהוא ממלאו כל נמצא יהיו כל הנמצאים מן שמים וארץ לא נמצאו אלא מאמיתת המלאו.